

สัมภาระทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในเรือนยวนสี่คิ้ว: จากเมืองเชียงแสนสู่ จังหวัดนครราชสีมา¹

The Cultural Baggage of Sikhio Yuan House: from Chiang Saen to Nakhon Ratchasima

นราธิป ทับทัน* และ ชินศักดิ์ ตันติกุล**

Narathip Thubthun and Chinasak Tandikul

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษารูปแบบและลักษณะเรือนพักอาศัยของชาวไตยวนในอำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ดำเนินการโดยเก็บข้อมูลจากเรือนที่มีอายุระหว่าง 80-100 ปี จำนวน 4 หลัง ใช้วิธีการสังเกต รั้ววัดทางสถาปัตยกรรม สัมภาษณ์ประชากรในชุมชน และเปรียบเทียบกับเรือนไตยวนในภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า เรือนพักอาศัยดั้งเดิมของชาวยวนสี่คิ้วเป็นเรือนขนาดสองห้อง สร้างด้วยไม้มะค่า วางตัวเรือนแบบขวางตะวัน มีลักษณะเป็น “กลุ่มเรือนสองหลังหรือสามหลังที่ปลูกชิดกันและมีพื้นที่ใช้สอยติดต่อกัน” เรือนแต่ละหลังมีโครงสร้างเฉพาะแยกออกจากกัน ยกใต้ถุนสูงพื้นศิระะ หลังคาทรงจั่ว มีปล้นลมแบบตัวเหงา และเปิดช่องลมที่หน้าจั่ว พื้นที่ใช้สอยภายในสอดคล้องกับประเพณีไตยวน สรุปว่า เรือนยวนสี่คิ้วสามารถสรุปแบบโดยรวมและแบบแผนการอยู่อาศัยภายในเรือนเอาไว้ใกล้เคียงกับเรือนไตยวนหรือเรือนกาแลในภาคเหนือ พร้อมกับได้ปรับปรุงรูปแบบและเทคนิคก่อสร้างบางประการให้สอดคล้องกับบริบทแวดล้อมใหม่ที่แตกต่างไปจากเขตวัฒนธรรมล้านนาดั้งเดิม จนเกิด เป็นเรือนไตยวนสี่คิ้วซึ่งมีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัว

ABSTRACT

This article aimed to investigate forms and characteristics of Tai-yuan houses in Sikhio District, Nakhon Ratchasima, Thailand. Data was collected from four houses aged between 80 and 100 years by observation, architectural measure work, interview of the community's population, and comparison with Tai-yuan houses in Northern region. The results showed that Sikhio's Tai-yuan people's traditional houses were “Reuan Song Hong” (two-column-span bedroom) ones made of ormosia wood, were positioned facing north to south (were oriented with long sides facing east and west), and were characterized as “a double or triple gable roof house group with two or three

* นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

E-mail: arch.11007@gmail.com

** อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

(บทความนี้เป็นผลจากการนำเสนอใน “โครงการพัฒนาศักยภาพทางวิชาการและติดตามความก้าวหน้าในวิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2560 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร)

buildings built close and parallel to one another with functional areas connected to one another.” Each house had a specific structure separated from one another. It was raised off the ground on stilts to around head height, leaving an open space under the house. Further, it had a gable roof, gable ends with Ngou, and triangular end ventilation. Functional areas were also consistent with Tai-yuan tradition. In summary, Sikhio’s Tai-yuan houses were able to keep the overall forms and the living arrangements in the houses so closely with those of Tai-yuan houses or Galae houses in Northern region. Certain forms and construction techniques of Sikhio’s Tai-yuan houses were also improved for consistency with new contexts differing from traditional Lanna cultural areas such that Sikhio’s Tai-yuan houses with certain outstanding characteristics resulted.

คำสำคัญ: เรือนไถยวน เรือนพื้นถิ่น สัมภาระทางวัฒนธรรม ยวนสี่คิ้ว ไถยวน

Keywords: Tai Yuan House, Vernacular House, Cultural Baggage, Sikhio Yuan, Tai Yuan

บทนำ

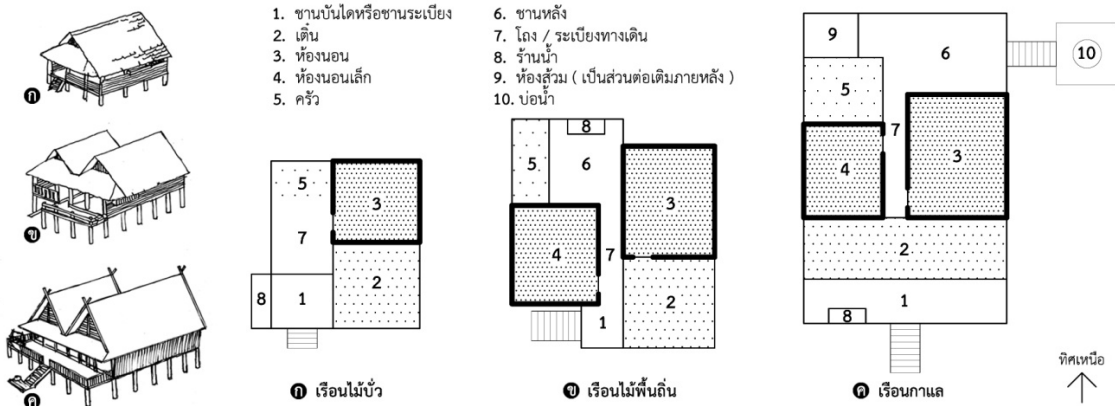
ชุมชนชาวไถยวนในอำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ตั้งอยู่ในบริเวณตอนกลางของกลุ่มน้ำลำตะคอง อันเป็นพื้นที่ชายขอบของที่ราบสูงโคราชและชายป่าดงพญาเย็น โดยเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ตั้งถิ่นฐานมายาวนานร่วมสองร้อยปี และเป็นชุมชนวัฒนธรรมไถยวนเพียงกลุ่มเดียวที่ตั้งอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย คำว่า “ยวน” หรือ “ยวนสี่คิ้ว” เป็นชื่อที่กลุ่มชาวไถยวนในเขตอำเภอสี่คิ้วมักใช้เรียกตนเองเพื่อแสดงความเป็นตัวตนที่แตกต่างจากกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณใกล้เคียง สัมภาระทางวัฒนธรรมที่สำคัญประการหนึ่งของชุมชนยวนสี่คิ้วคือ “เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น” ซึ่งมีรูปแบบเฉพาะตัว ด้วยเหตุนี้ การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรม เปรียบเทียบ และระบุอัตลักษณ์เรือนพักอาศัยพื้นถิ่นยวนสี่คิ้ว ที่ตั้งอยู่ในบริบทแวดล้อมที่แตกต่างจากถิ่นฐานดั้งเดิมในดินแดนภาคเหนือของไทย จะเป็นการเติมเต็มองค์ความรู้เชิงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไถยวนให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

ชาติพันธุ์ไถยวน (Tai Yuan; ไถยวน ยวน โยนก ไทยเหนือ ไทยล้านนา หรือ คนเมือง) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่ง ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนมาแต่โบราณ และเป็นชนกลุ่มใหญ่ของแคว้นโยนกและอาณาจักรล้านนาในอดีต ซึ่งซ้อนทับอยู่กับพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน กลุ่มวัฒนธรรมไถยวนใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือ (ภาษาไทยถิ่นภาคพายัพ; ภาษาไถยวน; ภาษาคำเมือง) เป็นอัตลักษณ์สำคัญ มีขอบเขตวัฒนธรรมหลักที่เรียกว่า “ล้านนา” ครอบคลุมพื้นที่ใน 8 จังหวัด ได้แก่ แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยาแพร่ และน่าน (รวมไปถึงบางพื้นที่ของจังหวัดตาก สุโขทัย และอุดรดิตถ์ ซึ่งเป็นชายขอบของเขตวัฒนธรรมดังกล่าว)

การตั้งถิ่นฐานของชาวไถยวนและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยภาคเหนือหรือชาวล้านนา (อันหมายรวมถึงชาวไถยวน) ส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบลุ่มในหุบเขา ตามลำน้ำ ลักษณะการขยายตัวของชุมชนจะเคลื่อนย้ายเข้าไปหักล้างทางพงตามหุบเขา ส่งผลให้ชุมชนหรือบ้านเมืองต่างๆ ตั้งอยู่กระจายแยกออกจากกัน โดยชุมชนและเมืองในแต่ละหุบเขาจะเป็นเครือข่ายในการปกครองของเมืองที่เป็นศูนย์กลาง มีการประกอบพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างร่วมกัน (โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ, 2556 : 24) ลักษณะทางกายภาพการตั้งถิ่นฐานของชาวไถยวน มีลักษณะเป็นที่ราบหุบเขาและที่ราบริมแหล่งน้ำผสมกับการตั้งถิ่นฐานบน

เนินสูงขึ้นไป ชุมชนของชาวยวนมักตั้งบนที่ราบริมลำน้ำเกาะตัวยาวไปตามลำน้ำใหญ่น้อย ในขณะที่สังคมชาวยวนเป็นสังคมเกษตรกรรม ดังนั้นความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการอยู่รอดของชีวิต ดินฟ้าอากาศ และความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรจึงฝังแน่นอยู่ในวัฒนธรรมของชาวยวน ซึ่งนอกจากวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตและความเชื่อแล้วยังมีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวิทยาของสังคมเกษตรกรรม (อรศิริ, 2539 : 101-102) เนื่องจากสังคมล้านนาดั้งเดิมเป็นสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจแบบการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง ดังนั้น ในแต่ละหมู่บ้านจึงรวมระบบเกษตรกรรมและหัตถกรรมไว้ด้วยกัน ชาวนาทุกคนนอกจากดำเนินอาชีพทางเกษตรกรรมแล้ว เวลาวางจากการทำนาก็ต้องปลูกฝ้ายเพื่อทอผ้าและทำเครื่องจักสาน ชาวนานอกจากทำนาเพื่อเก็บข้าวไว้บริโภคแล้วยังต้องปลูกพืชผลต่างๆ ไว้รับประทาน ทั้งไม้ยืนต้นและพืชสวนครัวทั่วถิ่นเกือบทุกชนิด ลักษณะเช่นนี้ยังส่งผลให้สภาพแวดล้อมของบริเวณที่พักอาศัยมีลักษณะภูมิทัศน์ที่เป็นสวนเกษตรผสมผสานมีบรรยากาศร่มรื่น ภายในบริเวณบ้านจะมีที่ว่างหรือลานกว้างเรียกว่า “ช่วงบ้าน” ลักษณะเป็นลานดินกวาดเรียบใช้เป็นลานอเนกประสงค์ เป็นที่เล่นของเด็ก ลานตากพืชผลการเกษตร เป็นลานเชื่อมเส้นทางสัญจรหรือทางเดินเท้าเข้าสู่ตัวอาคารและกระจายไปสู่ลานของบ้านข้างเคียงและถนน ขอบริมของลานนี้จะปลูกต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา รวมถึงพืชพรรณต่างๆ ภายในบริเวณเขตของบ้านประกอบด้วยถาวรวัตถุ คือ ตัวเรือน ยุ้งข้าว บ่อน้ำ และห้องอาบน้ำสำหรับหญิงสาว ตั้งอยู่ใกล้กับบ่อน้ำ ท้ายบ้านเป็นเล้าหมูและคอกวัวคอกควาย มีโรงเก็บฟางแห้งสำหรับเป็นอาหารวัวควาย (วิวัฒน์, 2539 : 63-65)

เรือนไทยวน ; เรือนพื้นถิ่นภาคเหนือ - เรือนล้านนา จากการทบทวนผลการศึกษาของ อัน นิมมานเหมินท์ (2521 : 141-143) ไกรศรี นิมมานเหมินท์ (2521 : 151-152) เฉลียว ปิยะชน (2537 : 87-88) อรศิริ ปาณินท์ (2539 : 106-115) อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (2539 : 9-11 และ 2553 : 50) สมคิด จิระทัศนกุล (2543 : 160) และ ฐานิย์ เครือระยา (2554 : 32-43) สรุปได้ว่า เรือนพื้นถิ่นภาคเหนือหรือเรือนล้านนา ภายใต้บริบทที่หมายถึงเรือนของชาวไทยวนนั้น แบ่งออกเป็นเรือนเครื่องผูก (เรือนไม้บั่ว ; เรือนไม้ไผ่) และเรือนเครื่องสับ (เรือนไม้จริง) โดยมีองค์ประกอบพื้นฐานร่วมกันคือ เป็นเรือนยกใต้ถุน ชั้นล่างโล่งใช้งานอเนกประสงค์ หลังคาทรงจั่ว จักรวางเรือนแบบ “ขวางตะวัน” คือ วางแนวสันหลังคาของเรือนอยู่ในแนวตั้งฉากกับการโคจรของดวงอาทิตย์ หันหน้าจั่วเรือนไปทางทิศเหนือ-ใต้ เนื่องจากชาวไทยวนถือว่าการหันหน้าจั่วไปทางทิศตะวันออก-ตะวันตกเป็นการอับมงคล ให้ความสำคัญกับด้านหน้าจั่วและใช้เป็นด้านหน้าของเรือน เรือนส่วนใหญ่หันไปทางทิศใต้ มีบันไดขึ้นเรือนจากใต้ชายคาไปถึงชานหน้าเรือน และต่อด้วยพื้นที่ “เดิน” เป็นส่วนใช้งานอเนกประสงค์ ใช้ทั้งพักผ่อน รับแขก ที่นอนสำหรับลูกชายหรือพ่อ และเป็นที่ตั้งศพเวลามีคนในบ้านตาย เพดานของเดินมักห้อยโครงไม้เพื่อเก็บของเครื่องใช้ เรียกโครงไม้นี้ว่า “ควั่น” ฝาเรือนด้านทิศตะวันออกของเดินเป็นทั้งพระและสิ่งสักการบูชาอื่นๆ ถัดจากเดินจะเป็นห้องนอนซึ่งมีฝ้ามิดชิดทั้ง 4 ด้าน ป้องกันอากาศหนาวเย็นและเพื่อความปลอดภัย โดยมีทิศหัวนอนอยู่ทางทิศตะวันออก การใช้สอยพื้นที่ภายในแบ่งเป็นส่วนที่นอน ส่วนเก็บสิ่งของซึ่งอยู่ปลายเท้า และมีหิ้งสำหรับตั้งเครื่องบูชา “ผีปู่ย่า” เป็นผีของบรรพชนของเจ้าบ้าน สำหรับส่วนครัวไฟ ถ้าเป็นเรือนไม้บั่วจะรวมครัวไฟอยู่ในเรือนหลังเดียวกัน ถ้าเป็นเรือนไม้จริงจะแยกเรือนครัวออกเป็นสัดส่วนต่างหาก นอกจากนี้ยังมีส่วนประกอบอื่นๆ ที่สำคัญต่อชีวิตประจำวันของชาวไทยวน อาทิ ยุ้งข้าว ครกกระเดื่อง โรงเลี้ยงสัตว์ และบ่อน้ำใช้

ภาพที่ 1 แสดงรูปแบบของเรือนไทยในภาคเหนือ (ก) เรือนไม้บัว (ข) เรือนไม้พื้นถิ่น และ (ค) เรือนกาแล
ที่มา: คัดลอกจากข้อมูลของ อัน (2521 : 146-147) อนุวิทย์ (2539 : 9-10) และ สมคิด (2543 : 160)

เรือนเครื่องผูกหรือเรือนไม้บัว เป็นเรือนยุคแรกๆ ของชาวไทยวน มีลักษณะเป็นเรือนกึ่งถาวร ปลูกสร้างด้วยวัสดุในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ แผก ใบพลวง และอาจใช้ไม้จริงในบางส่วน โดยทั่วไปมักเป็นเรือนโดดๆ หลังคาจั่ว มีขนาดหนึ่งห้องนอนและมีพื้นที่ใช้สอยกระชับ สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันและการใช้ประโยชน์ ส่วนเรือนเครื่องสับหรือเรือนไม้จริง เป็นพัฒนาการต่อจากเรือนไม้บัว เป็นเรือนพักอาศัยของชาวบ้านซึ่งตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงหรือผู้มีอันจะกิน ปลูกสร้างด้วยวัสดุถาวร ส่วนใหญ่เป็นไม้จริง หลังคามุงกระเบื้องหรือแผ่นไม้ เมื่อการช่างก้าวหน้าขึ้นได้ทำขึ้นส่วนบางอย่างแบบประกอบสำเร็จรูป (Prefabrication) ส่วนแบบแผนการใช้พื้นที่ภายในยังสอดคล้องกับวิถีชีวิตและประเพณีเดิมดังเช่นเรือนไม้บัว แต่ขนาดของเนื้อที่ได้ขยายตัวให้ใหญ่ขึ้น ประกอบด้วยเรือนหลายหน่วยหรือหลายหลังที่เชื่อมกันอย่างหลวมๆ มีพื้นที่ใช้สอยร่วมกัน เรือนไทยวนที่สร้างด้วยไม้จริงสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ เรือนไม้พื้นถิ่น และ เรือนกาแล โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นเรือนอย่างน้อยสองหลังที่ปลูกชิดกันแนบกัน เรียกว่า “เรือนสองหลังร่วมพื้น” ในที่นี้หมายถึงเรือนที่ปลูกไว้คู่กันสองหลังและมีพื้นติดต่อกันเท่านั้น นอกจากเรือนคู่กันสองหลังแล้วยังอาจพบกลุ่มเรือนอีกจำนวนไม่มากนักที่ประกอบด้วยสามหลังหรือมากกว่า มีขนาดตั้งแต่หนึ่งห้องนอนขึ้นไป หลังที่เป็นเรือนประธานหรือเรือนนอนหลักมีขนาดใหญ่กว่าเรือนครัวหรือเรือนนอนอีกหลังหนึ่ง โดยเรือนหลังใหญ่มักจะอยู่ทางทิศตะวันออกเสมอ ส่วนบันไดขึ้นเรือนจะเป็นแบบขึ้นตรงติดชานนอกหรือแบบบันไดอิงชิดแนบฝาได้ขยายคาคลุ่ม กลุ่มเรือนเหล่านี้จะมีโถงทางเดินระหว่างเรือนที่เรียกว่า “ขานย่อม” เป็นพื้นที่ได้ส่วนขยายคาซึ่งชนกันและมีรางระบายน้ำอยู่ตรงกลางโดยมีขานเชื่อมต่อกันตลอด เมื่อมีความจำเป็นต้องขยายเนื้อที่ที่ใช้วิธีต่อเติมโดยสร้างเรือนหลังใหม่ให้ขยายคาชนกันกับเรือนเดิม หรือโดยการยื่นขยายคาลงไปพร้อมกับลดระดับพื้นให้สัมพันธ์กับระดับคาของจั่วคู่ที่ลดต่ำลงมาเป็นแบบเล่นระดับ สำหรับเรือนกาแล อันเป็นเรือนของผู้มีอันจะกิน เช่น เจ้านาย ผู้นำชุมชน หรือผู้มีฐานะทางสังคม มีลักษณะโดยรวมเช่นเดียวกันกับเรือนไม้พื้นถิ่น แต่มักใช้วัสดุก่อสร้างคุณภาพดีและงานช่างมีความประณีตสูงโดยมีส่วนประกอบที่สำคัญคือไม้ปิ่นลมของหน้าจั่วที่ต่อให้สูงชันหลังคาเป็นรูปตัว V เรียกว่า “กาแล” ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความสิริมงคล ในส่วนฝาเรือนที่มีประตูเข้าสู่ห้องนอน (ในเรือน) ยังมักประดับแผ่นไม้แกะสลักลวดลาย

แบบต่างๆ ติดไว้เหนือประตู เรียกว่า “ห้ายน” เป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์เพื่อป้องกันอันตรายต่างๆ ที่จะผ่านประตูเรือนเข้าไป และมักติดตั้งฝาเรือนในด้านยาว (ซึ่งเป็นฝาแฝดประกอบ) ล้อมเอียงไม่ตั้งฉากกับพื้นและเสา โดยให้ตอนบนของฝาผายออกข้างนอก

ภูมิหลังและความเป็นมาของชุมชนชาวไทยวนในอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

ตามพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ศึกเชียงแสนในปี พ.ศ. 2347 อันเป็นปฐมเหตุให้เกิดการเคลื่อนย้ายประชากรชาวไทยวนจากเมืองเชียงแสนออกไปยังเมืองเชียงใหม่ ลำปาง น่าน เวียงจันทน์ สระบุรี และราชบุรี (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2526 : 183-184) สำหรับประชากรชาวไทยวนที่เคลื่อนย้ายไปยังเมืองสระบุรี ปรากฏตำนานว่า ปู่คัมภีระ ปู่เจ้าฟ้า และหนานสิบตะ เป็นผู้นำชาวไทยวนไปตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณตำบลสวนดอกไม่ในเขตอำเภอเสาไห้ อันเป็นที่ตั้งของเมืองสระบุรีในสมัยนั้น

เนื้อความในประวัติวัดไผ่ล้อม (อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี) ได้กล่าวถึงการเคลื่อนย้ายชาวไทยวนบางส่วนออกจากเมืองสระบุรีในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) เนื่องจากปู่คัมภีระผู้นำชาวไทยวนบ้านไผ่ล้อม ได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้ากองโคหลวงของเมืองสระบุรี มีหน้าที่ขนถ่ายสินค้าจากบ้านเมืองที่ห่างไกลไปยังกรุงเทพฯ และคุมกำลังเสบียงสำหรับส่งกองทัพในยามเกิดศึกสงคราม โดยแบ่งชาวไทยวนในเมืองสระบุรีเป็นกองต่างๆ และส่งออกไปตั้งเป็นชุมชนกระจายอยู่โดยรอบ มีกองเลี้ยงโคที่สำคัญอยู่ที่บ้านโคกกลางและบ้านโคกแย้ (อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี) และบ้านสีคิ้ว (อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา) มีกองม้าอยู่ที่บ้านยาง (อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี) เป็นหน่วยคุ้มกันกองเสบียง (กองพุทธสถาน, 2552 : 389-390 และ สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิสาลีวัฒน์, 2559) ส่วนอีกทางหนึ่ง ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ได้เกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งล้านช้างเวียงจันทน์ ส่งผลให้กองทัพสยามเข้าตีเวียงจันทน์และกวาดต้อนประชากรจากเวียงจันทน์เข้าสู่หัวเมืองชั้นในของสยาม โดยมีชาวไทยวนสมทบมาด้วย

เมื่อกองเชลยผ่านมาถึงเขตนครจันทิก (ปัจจุบันคือพื้นที่ของอำเภอสีคิ้วและอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา) ชาวไทยวนจากเวียงจันทน์ได้พบว่าชาวบ้านสีคิ้วมีเชื้อสายเดียวกับพวกตน จึงขออนุญาตลงหลักปักฐานอยู่ที่บ้านสีคิ้ว ต่อมาเมื่อกองเลี้ยงโคบ้านสีคิ้วเริ่มแออัดคับแคบ จึงขยายออกไปบุกเบิกที่ทำกินใหม่โดยตั้งถิ่นฐานที่บ้านโนนกุ่ม บ้านถนนคด บ้านโนนแต้ บ้านน้ำเมา บ้านโนนทอง และบ้านไก่อ่ (สุรมน และสนิท, 2523 : หน้าคำนำ) จากบันทึกของคณะนักสำรวจชาวฝรั่งเศส นำโดย เอเตียน แอมอนิเยร์ ซึ่งเดินทางมาถึงบ้านสีคิ้ว ในปี พ.ศ. 2427 (สมัยรัชกาลที่ 5) พบว่าบ้านสีคิ้วในขณะนั้นเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่และมีบ้านเรือนราว 200-300 หลังคาเรือนแล้ว (Aymonier, 2000 : 268)

ผลจากการสำรวจภาคสนามในอำเภอสีคิ้ว พบชุมชนชาวไทยวนอยู่ที่ บ้านสีคิ้ว บ้านโนนกุ่ม บ้านถนนคด บ้านโนนแต้ บ้านน้ำเมา บ้านโนนทอง บ้านโนนนา และบ้านโนนสว่าง นอกจากนี้ ยังมีชาวไทยวนบางส่วนที่ตั้งค้ำอยู่ในหมู่บ้านของกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น บ้านไก่อ่ บ้านหนองน้ำขุ่น บ้านสะพานดำ และยังพบชาวไทยวนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในบริเวณต่างๆ ตามเส้นทางระหว่างบ้านสีคิ้วกับเมืองสระบุรี

พื้นที่ศึกษา: บ้านสืคว์ (ชุมชนบ้านใต้ ชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านเหนือ ในเขตเทศบาลเมืองสืคว์)

การศึกษานี้ได้พิจารณาเลือก “บ้านสืคว์” เป็นชุมชนกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นชุมชนไทยวนที่เก่าแก่ที่สุดของกลุ่มวัฒนธรรมยวนสืคว์ โดยมีการตั้งถิ่นฐานมายาวนานร่วม 200 ปี ผลจากการสำรวจหมู่บ้านและชุมชนต่างๆ ในอำเภอสืคว์ ยังพบเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นดั้งเดิมที่มีอายุมากกว่า 80 ปี ปรากฏอยู่เฉพาะในชุมชนแห่งนี้เท่านั้น

บ้านสืคว์ตั้งอยู่ในเขตตำบลสืคว์ อำเภอสืคว์ จังหวัดนครราชสีมา มีลักษณะเป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่มอยู่บนที่สันดอนบริเวณฝั่งซ้ายของลำน้ำลำตะคอง ถือเป็นหมู่บ้านแห่งแรกที่สร้างขึ้นโดยกลุ่มชาวยวนจากเมืองสระบุรีที่เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งชุมชนกองเลี้ยงโคหลวงในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพัฒนาเป็นชุมชนไทยวนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของอำเภอและเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมของกลุ่มชาวยวนสืคว์ ทั้งนี้ บ้านสืคว์ยังแบ่งออกเป็นคุ้มและขยายเป็นหมู่บ้านย่อยๆ ได้แก่ บ้านใต้ บ้านกลาง และบ้านเหนือ (ลักษณะภูมินามของชาวยวนสืคว์อย่างหนึ่งอิงกับการโคจรของดวงอาทิตย์ โดยเรียกทิศทางที่ตะวันขึ้นเป็นทิศเหนือ ชุมชนที่ตั้งอยู่ทางฝั่งทิศตะวันออกจึงถูกเรียกว่า “บ้านเหนือ” ส่วนชุมชนที่อยู่ทางฝั่งทิศตะวันตกจะเรียกว่า “บ้านใต้”) ปัจจุบันบ้านเหล่านี้ได้ยกฐานะเป็นชุมชนบ้านใต้ ชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านเหนือ ในเขตเทศบาลเมืองสืคว์ โดยเป็นพื้นที่ติดต่อกับเขตศูนย์กลางราชการและย่านพาณิชยกรรมหลักของอำเภอ จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ของอำเภอสืคว์ในปี พ.ศ. 2560 ระบุว่าทั้งสามชุมชนมีจำนวนหน่วยครอบครัวรวมทั้งสิ้น 854 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 2,840 คน

ภาพที่ 2 แสดงภาพถ่ายทางอากาศของบ้านสืคว์ (บ้านใต้ บ้านกลาง บ้านเหนือ) และตำแหน่งเรือนกรณีศึกษา
ที่มา: ปรับปรุงจาก ภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร, ถ่ายเมื่อ 14 ตุลาคม 2545

เรือนกรณีศึกษา

จากการทบทวนวรรณกรรมและการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในชุมชนยวนสืคว์ สามารถสรุปในเบื้องต้นได้ว่าลักษณะดั้งเดิมของเรือนพักอาศัยของชุมชนแห่งนี้เป็น “เรือนไม้ยกใต้ถุนที่มีหลังคาทรงจั่ว มีลักษณะเป็นกลุ่มเรือนตั้งแต่สองหลังขึ้นไปซึ่งปลูกชิดและขนานกัน” การสำรวจในภาคสนามยังสามารถพบเรือนพักอาศัยจำนวนหนึ่งที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับลักษณะดังกล่าว ซึ่งพอจะใช้เป็นกรณีศึกษาได้ตามสมควร อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ได้พิจารณาเลือกเฉพาะเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นของครอบครัวชาวยวนซึ่งมีลักษณะดั้งเดิมดังที่ได้กล่าวไว้ และมีอายุระหว่าง 80-100 ปี (อันเป็นช่วงอายุของกลุ่มเรือนที่มีความเก่าแก่ที่สุดซึ่งพบจากการสำรวจภาคสนาม) เพื่อเป็นตัวแทนในการ

ศึกษาเรือนพื้นถิ่นยวนสี่คั่วแบบดั้งเดิม โดยพบเรือนที่สามารถใช้เป็นกรณีศึกษาจำนวน 4 หลัง ดังตารางที่ 1 และตารางที่ 2

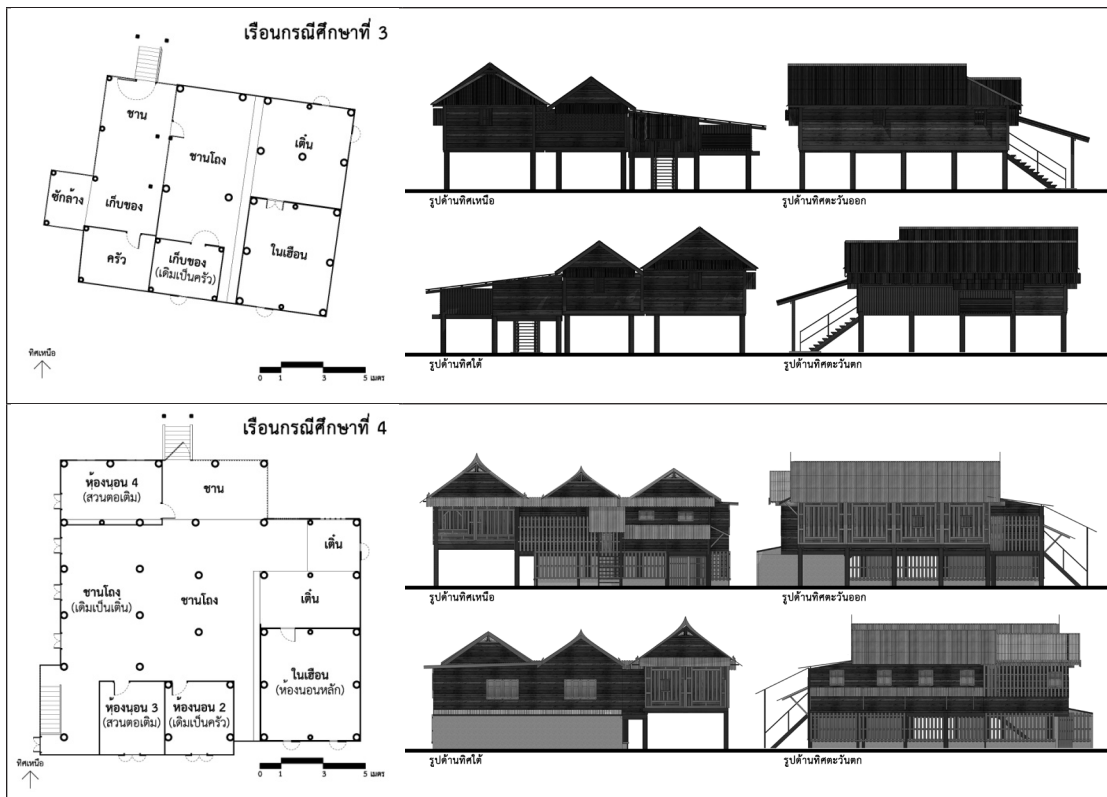
ตารางที่ 1 แสดงภาพถ่ายและข้อมูลเบื้องต้นของเรือนกรณีศึกษา

			
(กรณีศึกษาที่ 1) เรือนนาง ชลธิชา พลอยเพชร ที่ตั้ง : เลขที่ 48 หมู่ 2 บ้านใต้ ต.สี่คั่ว อ.สี่คั่ว อายุเรือน : ประมาณ 90 ปี	(กรณีศึกษาที่ 2) เรือนนาง สมใจ มกรพงศ์ ที่ตั้ง : เลขที่ 177 หมู่ 9 บ้าน กลาง ต.สี่คั่ว อ.สี่คั่ว อายุเรือน : ประมาณ 84 ปี	(กรณีศึกษาที่ 3) เรือนนาง ศรีนวล เมืองจันทิก ที่ตั้ง : เลขที่ 15 หมู่ 4 บ้าน เหนือ ต.สี่คั่ว อ.สี่คั่ว อายุเรือน : ประมาณ 100 ปี	(กรณีศึกษาที่ 4) เรือนนางไธ คำสูงเนิน ที่ตั้ง : เลขที่ 89 หมู่ 4 บ้าน เหนือ ต.สี่คั่ว อ.สี่คั่ว อายุเรือน : ประมาณ 81 ปี

(อนุเคราะห์ภาพถ่ายเรือนนางชลธิชา พลอยเพชร โดย สุรัญญา สิทธิกุลเกียรติ, 2553)

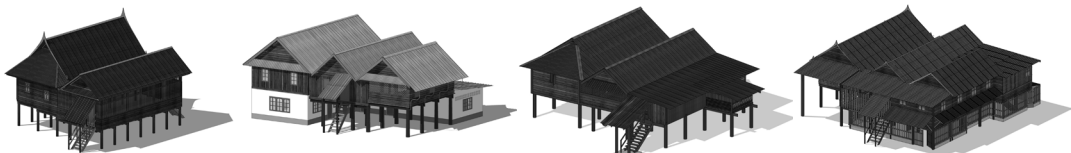
ตารางที่ 2 แสดงผังพื้นที่ชั้นบนและรูปด้านของเรือนกรณีศึกษา

ลักษณะเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นของชาวยวนสี่คิ้ว

1. รูปแบบเรือน เรือนยวนสี่คิ้วกรณีศึกษา เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วมีชายคาปีกนกด้านสกัด มีหลังคาคลุมชานและบันได ในหนึ่งครัวเรือนจะประกอบด้วยอาคารอย่างน้อยสองหลัง ปลูกขนานชิดกันและมีพื้นที่ภายในต่อเนื่องถึงกัน ลักษณะเป็นกลุ่มเรือนที่มีอาคารหลังคาสองจั่วหรือสามจั่ว ชาวภาคเหนือเรียกเรือนลักษณะนี้ว่า “เฮือนสองหลังอ่วมปิ่น” (เรือนสองหลังร่วมพื้น) หรือ “เฮือนสามหลังอ่วมปิ่น” (เรือนสามหลังร่วมพื้น) หลังคามุงด้วยแผ่นสังกะสี ทดแทนการมุงแฝกแบบดั้งเดิม หัวแปมีไม้บันลุ่มแบบตัวเหงาซึ่งชาวยวนในอำเภอสี่คิ้วเรียกส่วนบันลุ่มนี้ว่า “กาแล” เสาเรือนเป็นเสาไม้ต้นเดียวมีหน้าตัดแปดเหลี่ยมหรือสิบหกเหลี่ยม ฝาเรือนเป็นฝาปะกน ฝาไม้กระดานตีตามนอนแบบซ้อนเกล็ด ฝาไม้บังใบตีแนวตั้ง และฟาระแนงหรือลูกกรงไม้ ทุกเรือนมีบันไดช่วงเดียวขึ้นเรือนจากทางทิศเหนือ (เรือนบางหลังเคยมีชานแคตอยู่ท้ายเรือนและมีบันไดลงด้านหลัง แต่ในปัจจุบันได้รื้อชานท้ายเรือนออกไปหมดแล้ว)

เรือนกรณีศึกษาที่ 1

เรือนกรณีศึกษาที่ 2

เรือนกรณีศึกษาที่ 3

เรือนกรณีศึกษาที่ 4

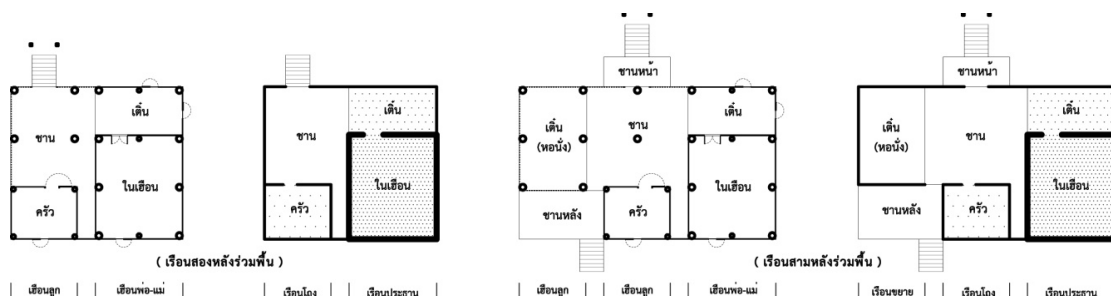
ภาพที่ 3 แสดงรูปแบบของเรือนกรณีศึกษา

ปัจจุบัน เรือนกรณีศึกษาทุกหลังถูกต่อเติมพื้นที่ใช้สอยจนมีขนาดเปลี่ยนแปลงไปจากตอนแรกสร้าง แต่ยังคงปรากฏร่องรอยของเรือนเดิมที่มีขนาดความยาว 3 หรือ 5 ช่วงเสา ส่วนในเรือนหรือห้องนอนหลักจะมีความยาว 2 ช่วงเสาเสมอ (เรียกตามแบบแผนของเรือนไทยว่า “เรือนสองห้อง”) และนิยมสร้างเรือนที่มีจำนวน 1 ห้องนอนเป็นหลัก

2. การวางตัวเรือน เรือนกรณีศึกษาทั้งหมดวางอาคารให้แนวสันหลังคาของเรือนประธานอยู่ในแนวตั้งฉากหรือตัดกับแนวโครงของตงอาทิษฐ์ หน้าจั่วเรือนหันสู่ทิศเหนือ-ใต้ ตามแบบแผนและกฎเกณฑ์ทางสังคมของเรือนไทยในภาคเหนือ (ในทางช่างทั่วไปอ้างถึงการวางเรือนกับแนวอกไก่หรือสันหลังคา) จึงเรียกเรือนลักษณะนี้ว่า “เรือนขวางตะวัน” ทั้งนี้ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2557 : 139) อธิบายว่า เรือนชาวไทยวนหรือเรือนล้านนามีการจัดวางอาคารอิงแนวซีกที่เป็นด้านสกัดของเรือน (มิใช่แนวอกไก่หรือสันหลังคา) โดยให้ความสำคัญกับการวางแนวซีกตามตะวันหรือวางซีกในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก ซึ่งสอดคล้องกับแนวซีกเมืองและแปเมืองในวัฒนธรรมล้านนา หากไม่เป็นอย่างนี้ ชาวไทยวนถือว่า “ซิด” หรือเป็นเสนียดแก่ผู้อยู่อาศัย

ถึงแม้ว่าเรือนกรณีศึกษาทั้งหมดจะเป็นเรือนขวางตะวันตามแบบแผนของเรือนภาคเหนือ หากแต่พบข้อแตกต่างคือ เรือนยวนสี่คี่มักหันด้านหน้าเรือนออกสู่ทิศเหนือ แตกต่างกับเรือนส่วนใหญ่ในภาคเหนือที่มักหันหน้าเรือนไปทางทิศใต้ (มีส่วนน้อยหันไปทางเหนือ) ส่วนข้อมูลของ คมกริช โกศล (2554 : 180-184) ได้อธิบายลักษณะเรือนกรณีศึกษาของชาวยวนในจังหวัดสระบุรี ส่วนใหญ่ยังนิยมหันหน้าเรือนไปทางทิศใต้เช่นเดียวกับเรือนในภาคเหนือ

3. ผังพื้นและการแบ่งพื้นที่ใช้สอย ระบบผังพื้นเรือนยวนสี่คี่มีความสำคัญจากทางทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตก กำหนดให้เรือนประธาน (เรือนพ่อแม่) ภายใต้อหลังคาจั่วขนาดใหญ่และมีระดับพื้นสูงที่สุด ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนเรือนโถง (เรือนลูก) ภายใต้อหลังคาจั่วขนาดย่อมลงมาและมีระดับพื้นต่ำกว่าเรือนประธาน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ในกรณีที่ปลูกสร้างเป็นเรือนจั่วสามหลัง เรือนโถงนี้จะอยู่ในตำแหน่งกลางโดยมีเรือนอีกหลังหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก สำหรับเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ (เช่น ชาน หรือเต็น) หรืออาจมีการกั้นฝาเป็นพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ส่วนพื้นที่ด้านหน้าเรือนและบริเวณรอบๆ มักเป็นลานโล่งเช่นเดียวกับ “ช่วงบ้าน” ในภาคเหนือ แต่ชาวยวนสี่คี่เรียกช่วงหรือลานบ้านว่า “เดิน” (ตามภาษาไทโคราชและไทยถิ่นอีสาน)

ภาพที่ 4 แสดงตัวอย่างผังพื้นดั้งเดิมและแบบแผนพื้นที่ใช้สอยของเรือนยวนสี่คี่

การใช้สอยพื้นที่ในเรือน จากบันไดขึ้นไปถึงชานหน้าเรือนหรือชานโถงในเรือน เป็นลักษณะการเข้าสู่อาคารในเรือนโถง (เรือนลูก ; เรือนที่อยู่ตรงกลางหรือเรือนฝั่งทิศตะวันตก) ก่อนเสมอ จากชานโถงจะต่อเนื่องไปยังส่วนครัวและชานที่อยู่ท้ายเรือน ส่วนด้านทิศตะวันออกของชานโถงจะเป็นเรือนประธาน (เรือนพ่อแม่) ที่มีระดับพื้นสูงกว่าเรือนโถงราว 1 คืบ (ประมาณ 25-30 เซนติเมตร) พื้นที่ตอนหน้าของเรือนประธานเรียกว่า “เต็น” มีลักษณะเป็นพื้นที่ซึ่งเปิดโล่งอย่างน้อย 1 ด้าน สำหรับใช้งานอเนกประสงค์ เช่น รับแขก ทำงาน หรือพักผ่อน ถัดจากเต็นจะเป็นฝา

กันห้องและมีประตูเข้าสู่ห้องนอนหลัก (ในเฮือน) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่โหลวมและมักไม่เปิดให้คนนอกเข้าถึงในส่วนนี้ โดยมีฝาทั้งสี่ด้าน ขนาดห้องเป็นมาตรฐานคือมีด้านกว้างมี 1 ช่วงเสาเรือน (ไม่นับรวมเสาดั้ง) และด้านยาวมี 2 ช่วงเสาเรือน พื้นที่ “ชานโถง” ในเรือนชาวยวนสี่คิ้วมีบทบาทและความสำคัญมากกว่าเรือนในภาคเหนือ เนื่องจากชาวยวนสี่คิ้วนิยมใช้ชานโถงเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมอเนกประสงค์บนเรือนควบคู่กับส่วนเดิน ผังพื้นของเรือนกรณีศึกษาทุกหลังจึงมีชานโถงขนาดใหญ่ (แตกต่างจากผังเรือนภาคเหนือที่มีพื้นที่ชานโถงเพียงเล็กน้อย แต่มีพื้นที่เดินกว้างขวาง เนื่องจากนิยมใช้พื้นที่เดินเป็นหลัก) ซึ่งนอกเหนือจากเป็นพื้นที่ใช้งานบนเรือนสำหรับกิจกรรมล่าลงแล้ว ชานโถงยังสามารถรองรับผู้คนจำนวนมากและกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวยวนสี่คิ้วที่มีลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมภายในกลุ่มสูง ควบคู่กับคติความเชื่อในการถือหัวที่สืบทอดมาแต่เดิม จึงไม่นิยมใช้พื้นที่ใต้ถุนสำหรับรับแขกสำคัญหรือทำกิจกรรมทางสังคม

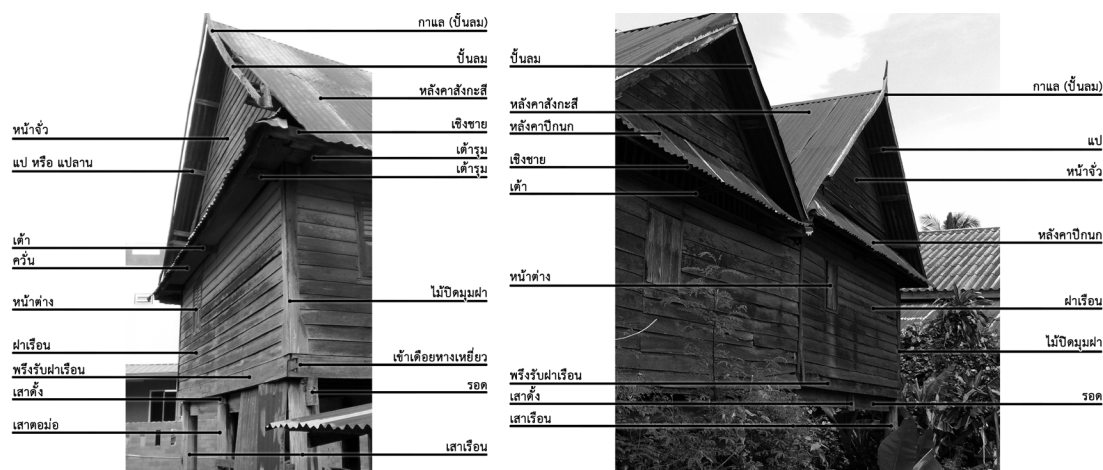

ภาพที่ 4 แสดงตัวอย่างการใช้พื้นที่ชานโถงในเรือนยวนสี่คิ้วสำหรับรองรับกิจกรรมล่าลงและกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย

ที่มา: อนุเคราะห์ภาพจาก นางสาว เอกะสิงห์ (ภาพถ่ายและภาพกลาง) และ นางชลธิชา พลอยเพชร (ภาพขวา)

การใช้สอยเรือนในแนวดิ่ง ชั้นบนจะเป็นพื้นที่หลักของคน (ผู้อาศัย) โดยมีระดับพื้นบนเรือนแตกต่างเพื่อลำดับความสำคัญและแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกจากกัน โดยมีเรือนประธานเป็นพื้นที่สำคัญและมีระดับพื้นสูงที่สุด เรือนโถงและเรือนขยายจะมีระดับต่ำลงมา ส่วนชั้นล่างถือเป็นพื้นที่สำหรับใช้งานอเนกประสงค์และสำหรับสัตว์ (เช่น พื้นที่ทำงาน หัตถกรรมพื้นบ้าน เลี้ยงเป็ด-ไก่-วัว-ควาย-ม้า และเก็บของ) ส่วนยั้งข้าว สุขา และคอกสัตว์ขนาดใหญ่ (หมู-วัว-ควาย) มักจะแยกออกจากตัวเรือน

4. เทคนิคการก่อสร้างและวัสดุ เรือนกรณีศึกษาสร้างด้วยไม้เนื้อแข็ง งานฝีมือช่างมีลักษณะประณีต โครงสร้างเรือนเป็นระบบเสาและคาน (Column and Beam Construction) โดยใช้ไม้มะค่าซึ่งเป็นไม้เนื้อดีและเคยมีอยู่มากในท้องถิ่น การทำเสาเรือนใช้ไม้ต้นเดียวขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเฉลี่ย 8 นิ้ว แต่งผิวให้มีหน้าตัดเสาเป็นแปดเหลี่ยมหรือสิบหกเหลี่ยม ปลายเสาเหลาเป็นเตี๊ยม (หัวเทียน) สำหรับสอดยึดกับข้อและแปที่ศูนย์กลางเสา ตอนบนของเสาเจาะรูสำหรับสอดเด้า ส่วนตอนกลางเสาเจาะรูสำหรับสอดรอตเพื่อยึดโครงสร้างในลักษณะ “รอตสอดเสา” ส่วนโคนเสาฝังลงดินลึกประมาณ 1-2 คอก (0.5-1 เมตร) วิธีการก่อสร้างเรือนแต่เดิมเข้าไปมดด้วยการบาก สอด สลักและเข้าเตี๊ยม วัสดุผนังหลังคาแต่เดิมได้จากการกรองหญ้าแฝกเป็นต้นนำไปมัดติดกับกลอนไม้ไผ่ ต่อมาเปลี่ยนเป็นแผ่นสังกะสียึดกับแปไม้จริง ฝาเรือนเป็นแผ่นฝาประกอบวางบนพริ้ง ฝาส่วนครัวเป็นไม้ไผ่ขัดแตะ ต่อมาเมื่อใช้ฝาไม้กระดานตีตามนอนแบบซ้อนเกล็ด ฝาไม้บังใบตีแนวตั้ง และฝากระแนง จึงเริ่มใช้ตะปูประกอบฝา พื้นเรือนใช้แผ่นไม้กระดานวางพาดบนตง หากเป็นพื้นของเรือนโถงบางเรือนอาจวางแผ่นไม้พาดบนรอต (โดยไม่มีตง) เฉพาะพื้นเรือนครัวและชานแดดจะวางแผ่นไม้ห่างกันประมาณ 1-2 เซนติเมตร

ภาพที่ 5 แสดงส่วนประกอบและเทคนิคก่อสร้างของเรือนกรณีศึกษาที่ 1 (ซ้าย) และ 3 (ขวา) มุมมองด้านสกัดข้าง
หลังเรือน

ตารางที่ 3 แสดงรูปแบบ เทคนิคการก่อสร้าง และวัสดุของเรือนกรณีศึกษา

	(1) เรือนนางขงอิชา พลอยเพชร	(2) เรือนนางสมใจ มกรพงศ์	(3) เรือนนางศรีนวล เมืองจันทิก	(4) เรือนนางไฉ่ คำสูงเนิน
การวาง	วางตะวัน (จั่วหันไปทิศเหนือ-ใต้) หน้าเรือนหันไปทางทิศเหนือ			
พื้นที่ ใช้สอย เมื่อแรก สร้าง	ชานโถง	ชานบันได (มีหลังคาคลุม)	ชานบันได (มีหลังคาคลุม)	
		ชานโถง	ชานโถง	
		ชานแดดท้ายเรือน	ชานแดดท้ายเรือน	
	เต็น			
	ห้องนอน (จำนวน 1 ห้อง)			
	ครัว			
รูปแบบ	ใต้ถุนยกบนกระสาค			
	เรือนยกใต้ถุนสองหลังซึ่งปลูกชิดชานกัน และมีพื้นที่ใช้สอยติดต่อกัน (เรือนสองจั่ว)	เรือนยกใต้ถุนสามหลังซึ่งปลูกชิดชานกัน และมีพื้นที่ใช้สอยติดต่อกัน (เรือนสามจั่ว)	เรือนยกใต้ถุนสองหลังซึ่งปลูกชิดชานกันและมีพื้นที่ใช้สอยติดต่อกัน (เรือนสองจั่ว)	เรือนยกใต้ถุนสามหลังซึ่งปลูกชิดชานกันและมีพื้นที่ใช้สอยติดต่อกัน (เรือนสามจั่ว)
	เรือนนอน (ในเรือน) ลักษณะเป็น "เรือนสองห้อง" คือ ห้องนอนหลักมีด้านยาว 2 ช่วงเสาเรือน ส่วนด้านข้างมี 1 ช่วงเสาเรือน (ไม่รวมเสาตั้ง)			
	ความยาวของเรือนประธานมี 6 ช่วงเสา (ต่อเติมมาจากเรือน 5 ช่วงเสา)	ความยาวของเรือนประธานมี 5 ช่วงเสา	ความยาวของเรือนประธานมี 4 ช่วงเสา (ต่อเติมมาจากเรือน 3 ช่วงเสา)	
ลักษณะ หลังคา	ทรงจั่ว ลาดเอียงประมาณ 40 องศา มีชายคาปีกบินในด้านหลัง มุงด้วยสังกะสี (เดิมมุงแฝก) บันสนแบบคั่วหาง เรียกว่า "กาแล" (เรือนบางหลังนั้นลมพัดไปแล้ว)			
	หน้าจั่วไม่กระดานซ้อนเกล็ดแนวนอนมีการเจาะช่องระบายอากาศในช่วงบน ลักษณะคล้ายรัศมีดวงอาทิตย์ หรือ นกยูงลำแพน	หน้าจั่วไม่กระดานซ้อนเกล็ดแนวนอนมีการเจาะช่องระบายอากาศในช่วงบน ลักษณะคล้ายรัศมีดวงอาทิตย์ หรือ นกยูงลำแพน	หน้าจั่วไม่กระดานซ้อนเกล็ดแนวนอนมีการเจาะช่องระบายอากาศในช่วงบน ลักษณะคล้ายรัศมีดวงอาทิตย์ หรือ นกยูงลำแพน	หน้าจั่วไม่กระดานซ้อนเกล็ดแนวนอนมีการเจาะช่องระบายอากาศในช่วงบน ลักษณะคล้ายรัศมีดวงอาทิตย์ หรือ นกยูงลำแพน
วัสดุหลัก	ไม้เนื้อแข็ง (ไม้ตะเคียน ไม้ประดู่ ไม้ตะเคียน) ไม้ไผ่ (เดิมใช้ปิ่นผาคั่ว) และสังกะสี (เดิมใช้แฝก)			
	เรือนแต่ละหลังมีโครงสร้าง (เสาและรอย) แยกออกจากกัน			
	เสาเรือนใช้ไม้ต้นเดียว มีรอยและเด้าสอดทะลุเสา ปลายเสาเหลาเป็นเดือย (หัวเทียน) โคนเสาฝังลงดิน 1 คอก			
	ซื่อและแปรวมกั้วหุ้มขึ้นที่ศูนย์กลางเสา มีจันทันวางยันกันแป			
ลักษณะ โครงสร้าง	หน้าตัดเสาแปดเหลี่ยม	หน้าตัดเสาสิบหกเหลี่ยม		หน้าตัดเสาแปดเหลี่ยมและสิบหกเหลี่ยม
	เสาตั้งวางคร่อมบนรอย และมีเสาต่อม่อรับ	เสาตั้งวางคร่อมบนรอย (ไม่มีเสาต่อม่อรับ)		เสาตั้งเดียววางจากพื้นดินถึงอกไก่
				เสาตั้งเดียววางจากพื้นดินถึงอกไก่
		ส่วนต่อเติมวางลงแนวนอนรับพื้นเรือน		ส่วนเรือนดั้งเดิมวางคแนวนอนรับพื้นเรือน
ลักษณะ ฝาเรือน	วางลงแนวตั้งรับพื้นเรือน เรือนที่มีระดับต่ำกว่าเรือนประธานอาจวางแนบพื้นบนรอยโดยไม่มีตง			
	(มีร่องรอยของแผ่นฝาประกอบ วางบนพริ้ง)	ฝาประกอบ วางบนพริ้ง	(มีร่องรอยของแผ่นฝาประกอบ วางบนพริ้ง)	ฝาประกอบ วางบนพริ้ง
	ฝ้าไม่กระดานติดตามอนแบบข้อเกล็ด ติดกับโครงคร่าว			
		ฝ้าไม้บังใบติดแนวดัง ติดกับโครงคร่าว	ฝ้าระแนงแนวดัง ติดกับโครงคร่าว	
	ฝ้าระแนงตั้งไม้ใช้เป็นตัวราง ติดกับโครงคร่าว		ฝ้าคั่ว วางบนพื้น (ส่วนฝ้ากันห้อง)	

(แรงจูงน้ำหนักเข้ม คือ มีรูปแบบหรือลักษณะร่วมกันทั้ง 4 หลัง / แรงจูงน้ำหนักอ่อน คือ มีรูปแบบหรือลักษณะร่วมกันบางหลัง)

จากร่องรอยของเรือนกรณีศึกษาชี้ว่า เรือนยวนสี่คิ้วดั้งเดิมใช้วัสดุไม้เนื้อแข็งและไม้ไผ่ ร่วมกับวัสดุขี้ผึ้งที่หลาก
หลาย นอกเหนือจากหลังคามุงแฝกและสังกะสีแล้ว ยังเคยมุงด้วยแผ่นไม้แป้นเกล็ด ส่วนข้อมูลของ ลัดดา ปานุทัย
และคณะ (2526 : 140) ซึ่งสำรวจชุมชนยวนสี่คิ้วในปี พ.ศ. 2526 ได้พบเรือนชาวยวนสี่คิ้วที่มุงหลังคาด้วยกระเบื้อง
ดินเผาและกระเบื้องหน้าวัว (กระเบื้องซีเมนต์รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน) ด้วย ต่อมาเมื่อไม้ไผ่ แฝก แผ่นไม้แป้นเกล็ด
กระเบื้องดินเผา และกระเบื้องหน้าวัวหมดความนิยม จึงปรากฏเฉพาะวัสดุไม้เนื้อแข็งและการมุงหลังคาด้วยสังกะสี
เป็นหลัก

5. ความเชื่อเกี่ยวกับเรือน เรือนพื้นถิ่นของชาวยวนสี่คิ้วยังปรากฏร่องรอยความเชื่อบางประการที่
สอดคล้องกับคติความเชื่อของชาวไทยวนกลุ่มใหญ่ในภาคเหนือ จากการสัมภาษณ์นางชลธิชา พลอยเพชร นางสมใจ
มกรพงษ์ นางสุดา เอกะสิงห์ และนางไฉ่ คำสูงเนิน พบความเชื่อบางประการที่เกี่ยวข้องกับเรือน โดยมีตัวอย่างดังนี้

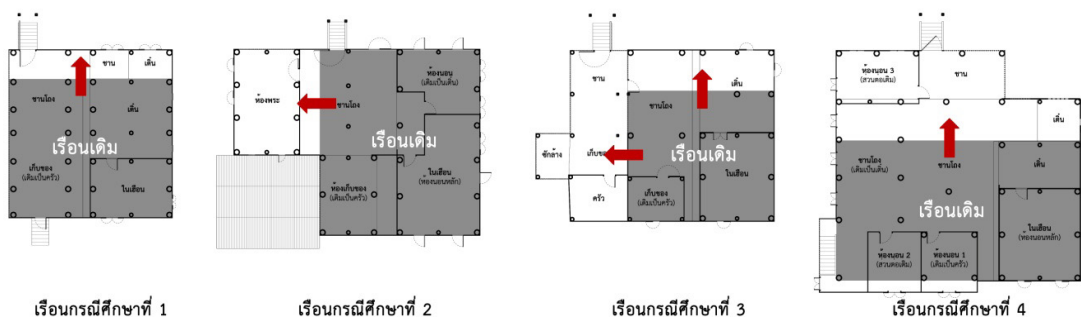
การปลูกเรือน : ความเชื่อแต่โบราณจะนิยมวางเรือนให้แนวชื่อตามตะวันหรือวางชื่อในแนวทิศตะวันออก-
ตะวันตก จั่วเรือนหันทางทิศเหนือ-ใต้ เนื่องจากเชื่อว่าการหันจั่วไปทางทิศตะวันออก-
ตะวันตกถือเป็นการอับมงคล ส่วนการสร้างเรือนโถงหรือต่อเติมเรือนขยาย (ซึ่งถือเป็น
เรือนลูก) จะไม่สร้างยกพื้นเรือนให้สูงกว่าระดับพื้นเรือนประธาน (เรือนพ่อแม่) เนื่องจาก
มีความเชื่อว่าเป็นการข่มเรือนพ่อแม่ จะทำให้บุพการีอายุสั้นและผู้อยู่อาศัยไม่เจริญ

การเกิด : เมื่อมีการคลอดบุตร ชาวยวนสี่คิ้วมีแนวปฏิบัติในการนำรกของเด็กไปฝังไว้ใต้บันไดเรือน
โดยเชื่อว่าจะทำให้เด็กที่เกิดมาอยู่ดีที่บ้าน เมื่อโตขึ้นจะได้อยู่ร่วมกัน ไม่ออกไปมีครอบครัว
ต่างบ้านหรือไปทำมาหากินไกลๆ ในอดีตใช้พื้นที่ “ในเฮือน” สำหรับคลอดบุตรและอยู่ไฟ
ปัจจุบันนิยมคลอดบุตรที่สถานพยาบาล แต่ยังคงปรากฏความเชื่อในการฝังรกเอาไว้ใต้บันได
เรือนอยู่หลายครอบครัว)

การอยู่อาศัย : พื้นที่ซึ่งสมควรใช้หลับนอนคือ “ในเฮือน” หรือ “เต็น” โดยจะนอนหันหัวออกนอกเรือน
เพื่อไม่ให้ผู้ที่อยู่ในเรือนมาเดินผ่านศีรษะซึ่งถือเป็นการเดินข้ามหัว เพราะเชื่อว่าจะทำให้
ขวัญเสีย สติไม่อยู่กับร่องกับรอย ส่วนผู้ที่มิอาจนอนหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตัวก็จะเสื่อม และห้าม
นอนใต้ชื่อบ้านหรือนอนขวางแนวชื่อเพราะเชื่อว่าผีจะอา แต่เดิมชาวยวนสี่คิ้วมักหัน
หัวนอนไปทางทิศตะวันออกเพราะถือเป็นทิศมงคล นอกจากนี้ ยังมีการตั้งหิ้งบูชาพระ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระบรมฉายาลักษณ์ หรือภาพบรรพบุรุษซึ่งล่องลับไปแล้วไว้บริเวณฝาเรือน
กันห้องและเหนือประตูเข้าในเฮือน ซึ่งถือเป็นที่เหมาะสมและเชื่อว่าจะช่วยปกป้องคุ้มครอง
ผู้อยู่อาศัยภายในเรือน (สอดคล้องกับแนวคิดการมี “ห้ายน” บริเวณเหนือประตูที่ฝากัน
ห้องนอนในเรือนกาแลของภาคเหนือ)

การตาย : เมื่อผู้อยู่อาศัยในเรือนเสียชีวิต จะตั้งศพไว้บริเวณเต็น แต่ถ้าหากศพนั้นตายผิดปกติ
(ตายโหง) จะไม่ตั้งศพไว้ที่บ้าน จะไปตั้งศพไว้ที่วัดเท่านั้น

6. ลักษณะการขยายตัวและการเพิ่มพื้นที่ใช้สอยของเรือน การขยายตัวหรือเพิ่มพื้นที่ใช้สอยของเรือน
ยวนสี่คิ้ว โดยทั่วไปจะเป็นลักษณะการต่อเติมพื้นที่ตามการใช้สอยออกไปในทิศทางที่ไม่ติดกับห้องนอนหลัก โดยพบ
ทั้งการต่อขยายห้องในด้านสกัด (ขยายพื้นที่ส่วนเดินออกมามาก 1-2 ช่วงเสา) และการยกเรือนใหม่ขนานกันในด้านยาว
(ปลูกเรือนต่อจากเรือนโถง) ทำให้เรือนที่ถูกต่อเติมมีขนาดเพิ่มขึ้น หรือเปลี่ยนรูปร่างจากเรือนสองหลังกลายเป็น
เรือนสามหลัง อย่างไรก็ตาม ไม่พบการต่อเติมหรือปลูกเรือนชิดกันมากกว่าสามหลังแต่อย่างใด

ภาพที่ 6 แสดงลักษณะการขยายตัวและการเพิ่มพื้นที่ใช้สอยของเรือนกรณีศึกษา

ภาพที่ 7 แสดงรูปแบบเรือนนางสมใจ มกรพงศ์ จากรูปแบบสันนิษฐานดั้งเดิมและลำดับการต่อเติมมาจนถึงปัจจุบัน

7. การปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยและปรับปรุงรูปแบบ ข้อมูลภาคสนามชี้ว่า ในช่วงประมาณหลังปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ครอบครัวชาววนสืคิ้วส่วนใหญ่ซึ่งรวมถึงเจ้าของเรือนกรณีศึกษาได้ทยอยปรับใช้พื้นที่ส่วน “ใต้ถุนเรือน” สำหรับการใช้งานหลักในช่วงเวลากลางวัน โดยเริ่มเทพื้นคอนกรีตบริเวณใต้ถุนเรือนเพื่อรองรับกิจกรรม อเนกประสงค์และทำครัว หลังจากนั้น บางครอบครัวยังได้ต่อเติมห้องนอนและห้องน้ำไว้ใต้ถุนเรือน ทำให้การใช้พื้นที่ บนเรือนลดน้อยลงตามลำดับจนกลายเป็นพื้นที่สำหรับเก็บของเท่านั้น (สรุปจากการสัมภาษณ์นางสุดา เอกะสิงห์, วันที่ 20 ตุลาคม 2557) พฤติกรรมดังกล่าวส่งผลให้ความเชื่อในเรื่องถือหัวและลำดับชั้นในแนวตั้งของเรือนคลี่คลายลงไป

ภาพที่ 8 แสดงการปรับพื้นที่ใช้สอยบริเวณใต้ถุนของเรือนกรณีศึกษาที่ 2 (ซ้าย) และเรือนกรณีศึกษาที่ 4 (กลางและขวา) ที่มา: ภาพถ่ายโดย รุ่งกิจ เจริญวัฒน์, 2557

นอกจากการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยแล้ว เรือนวนสืคิ้วยังถูกปรับปรุงให้มีลักษณะปกปิดและมิดชิดมากขึ้น เนื่องจากชุมชนกรณีศึกษาในปัจจุบันมีบริบทเป็นเขตเมืองซึ่งมีประชากรหลากหลายและเริ่มมีความใกล้ชิดทางสังคม น้อยลง นอกจากนี้ กลุ่มประชากรดั้งเดิมที่เป็นวัยทำงานหรือคนรุ่นใหม่ได้โยกย้ายเข้าสู่เมืองใหญ่ ส่งผลให้บ้านเรือน ส่วนใหญ่มีจำนวนผู้อาศัยลดน้อยลง โดยมีผู้สูงอายุเป็นผู้อาศัยหลักหรืออาจไม่มีผู้อาศัยโดยปิดบ้านไว้เพื่อเก็บของ

บทวิเคราะห์ : สัมภาระทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในเรือน ความเปลี่ยนแปลง และอัตลักษณ์ใหม่

เพื่อแยกแยะลักษณะร่วมและความแตกต่างระหว่างเรือนยวนสี่คิ้วกับเรือนไถยวนในภาคเหนือ ในพื้นที่ได้ใช้การเปรียบเทียบรูปแบบ การแบ่งพื้นที่ใช้สอย ส่วนประกอบ และเทคนิคการก่อสร้างของเรือนยวนสี่คิ้วกรณีศึกษา กับเรือนไม้พื้นถิ่นภาคเหนือ (เป็นตัวแทนของชาวบ้าน) และเรือนกาแล (เป็นตัวแทนของผู้มีฐานะ) จากการทบทวนวรรณกรรมในข้างต้น

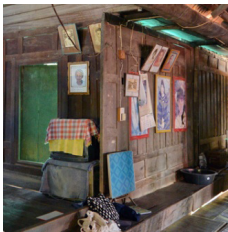
ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบระหว่าง “เรือนยวนสี่คิ้ว” “เรือนไม้พื้นถิ่นภาคเหนือ” และ “เรือนเรือนกาแล”

	เรือนยวนสี่คิ้วกรณีศึกษา	เรือนไม้พื้นถิ่นภาคเหนือ	เรือนกาแล
ลักษณะ รูปแบบ และรูปร่าง	รูปแบบ	เรือนยกใต้ถุน หลังคาจั่ว มีชายคาปกกันในด้านสกัด มีหลังคาคลุมชานและบันได	
	ลักษณะ	เรือนสองหลังร่วมพื้น หรือ เรือนสามหลังร่วมพื้น	
	การวางตัวเรือน	เรือนขวางตะวัน (หน้าจั่วเรือนหันไปทิศเหนือ-ใต้)	
	ด้านหน้าเรือน	ด้านสกัดหรือด้านหน้าจั่ว	
	ขนาดด้านยาว (ช่วงเสา)	หน้าหน้าเรือนไปทางทิศเหนือ	หน้าหน้าเรือนไปทางทิศใต้และเหนือ (ส่วนใหญ่หันไปทางทิศใต้)
	ขนาดด้านยาว (ช่วงเสา)	ขนาด 3 หรือ 5 ช่วงเสา	ขนาด 3 หรือ 5 ช่วงเสา
	ขนาดยาวห้องนอน	(ปัจจุบันพบการต่อเติมด้านยาว 4 - 6 ช่วงเสา)	(ส่วนใหญ่ยาว 5 ช่วงเสา ส่วนน้อยมี 3 ช่วงเสา)
	ขนาดยาวห้องนอน	ยาว 2 ช่วงเสา	ยาว 2-3 ช่วงเสา
	ขนาดกว้างห้องนอน	ส่วนใหญยาว 3 ช่วงเสา (พบยาว 2 ช่วงเสาเป็นส่วนน้อยเฉพาะในเรือนกาแลขนาดเล็ก)	ส่วนใหญยาว 3 ช่วงเสา (พบยาว 2 ช่วงเสาเป็นส่วนน้อยเฉพาะในเรือนกาแลขนาดเล็ก)
	หน้าจั่ว	หน้าจั่วที่มีกระเจาะช่องระบายอากาศในช่วงบน (ลักษณะคล้ายรั้วมีดวงอาทิตย์ หรือ นกยูงลำแพน)	จั่วปิดทึบ กรุด้วยแผ่นไม้แป้นเกร็ด หรือกรุด้วยแผ่นไม้ตีกรอบแบ่งเป็นช่องรูปแบบต่างๆ และอาจมีการตกแต่งเป็นลวดลาย
	บันลอม	บันลอมแบบตัวหมา	บันลอมต่อยอดเป็นตัว V เรียกว่า “กาแล”
	จันทัน	จันทันตรง (ไม่แอ่น)	จันทันตรง (ไม่แอ่น)
	ฝา	ฝาปะกน	ฝาตาผ้า (คล้ายฝาปะกน)
			ฝาแป้นหลัง (คล้ายฝาสาวยั่ว)
		ฝากระดานแนวตั้ง ติดกับโครงเคร่า	ฝากระดานแนวตั้ง ติดกับโครงเคร่า
		ฝาไม้กระดานติดนอนแบบซ้อนเกล็ด	ฝาไม้กระดานติดนอนแบบซ้อนเกล็ด
	เสาตั้ง	หน้าตัดแปดเหลี่ยม มีการเหลาตกแต่งปลายเสา	หน้าตัดสามเหลี่ยม แปดเหลี่ยม หรือสี่เหลี่ยม
	เสาเรือน	เสาต้นเดียว หน้าตัดแปดเหลี่ยม และสิบหกเหลี่ยม	เสาต้นเดียว หน้าตัดแปดเหลี่ยม และสิบหกเหลี่ยม
	บันได	บันได	บันได
พื้นที่แบ่งแยกและพื้นที่ใช้สอย	รูปแบบหลังเรือน	เรือนเคียงชนกันมีหลังคาคลุม อาจมีชานหน้าและหลังเรือน	
	ตำแหน่งเรือนหลัก	ทิศตะวันออก	
	ทิศหัวนอน	ทิศตะวันออก	
	ทางเข้าห้องนอน	เข้าจากเดินในด้านสกัด	ไม่แน่นอน เข้าจากเดินในด้านสกัด หรือเข้าจากชานต่อในด้านยาว
	จำนวนห้องนอน	แรกสร้างจะมีจำนวน 1 ห้องนอนเสมอ	จำนวน 1-2 ห้องนอน
	ขานแดด	หากมีก็จะต่อกับครัวอยู่ท้ายเรือน	พบที่หน้าเรือนและหลังเรือน (ในภาคเหนือนิยมเรียกว่า “ขานฝน”)
ส่วนประกอบอื่น	ระดับแนวตั้ง	เดินและห้องนอนมีระดับสูงกว่าชานและครัว	
	ห้าย่น	ไม่มี	อยู่เหนือประตูเข้าห้องนอน
	หิ้งผีปาย	ไม่มี	เป็นที่ที่ฝาเรือนด้านหัวนอน ครอบมณฑปอยู่ใต้เสา หรือระหว่างเสากลางและเสาท้ายสุดของเรือน
	อ้อมริน	ชายคาของเรือนประธานกับเรือนโถงมาจรดกันเหนือช่องทางเดินหรือชาน มีรางน้ำสำหรับรองน้ำฝนจากหลังคา	
	ฝาลับนาง	เป็นฝาเรือนซีกปลายท้ายยื่นเลยจากตัวเรือนนอนเลยเข้ามาข้างส่วนเดินประมาณ 2 คืบ	
	คว้น (หิ้งเก็บของ)	เป็นแผ่นไม้กระดานหรือไม้ไผ่วางพาดบนค้ำ อยู่ใต้	เป็นโครงไม้จริงหรือไม้ไผ่วางขัดกันเป็นตะแกรง ติดตั้งอยู่เหนือศีรษะในระดับข้อและแปหัวเสา
เทคนิคการก่อสร้างและวัสดุ	ฐานน้ำ (ฐานน้ำ)	เคยมีอยู่ในบริเวณชานหน้าเรือน แต่รื้อไปหมดแล้ว	หิ้งสำหรับวางหม้อน้ำดื่ม สูงประมาณ 80-100 เซนติเมตร ตั้งอยู่บริเวณชานหน้าเรือน
	ลักษณะโครงสร้าง	รอดสอดเสา โครงสร้าง (เสาและรอด) ของเรือนแต่ละหลังแยกออกจากกัน	
	การวางข้อและแป	สวมกับหัวเทียนที่ตำแหน่งศูนย์กลางเสาเรือน	
	เสาตั้ง	เสาที่ตั้งบนรอดยาวถึงข้อ มีเสาคอม่อรับ	
		เสาตั้งวางบนรอด (ไม่มีค่อม่อรับ)	
		เสาต้นเดียวยาวจากพื้นดินถึงข้อ	
	ระบบฝา	เสาต้นเดียวยาวจากพื้นดินถึงข้อ	
		แผงฝาขึ้นเดียวยาวตลอดด้านยาวและด้านกว้างของเรือน ฝาด้านยาวหุ้มฝาด้านสกัด ฝาด้านยาววางบนรอด ฝาด้านสกัดวางบนพื้นหรือยึดกรอบล่างของฝ้าปิดหัวตง และอาจพาดม่ออก	
		ฝาไม้กระดานติดบนโครงเคร่า (สมัยหลัง)	
	ดง	วางดงแนวอนดง กงถี่ (ลักษณะดั้งเดิม)	
วัสดุ	วัสดุ	วางดงแนวตั้ง (สมัยหลัง)	
		แฝก ไม่แป้นเกล็ด (ในอดีต)	
	วัสดุโครงสร้าง	กระเบื้องดินเผา หรือ กระเบื้องดินขอ (ในอดีต)	
		กระเบื้องดินเผา (ปัจจุบัน)	

อัตลักษณ์ร่วมของเรือนไทยวนและสัมภาระทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากเรือนล้านนาดั้งเดิม

เรือนยวนสี่คู่วัฒนศึกษาทุกหลังมีลักษณะร่วมกัน เป็นกลุ่มเรือนสองหลังหรือสามหลังซึ่งปลูกชิดขนานกัน และมีพื้นที่ใช้สอยติดต่อกัน เรียกว่า “เรือนสองหลังร่วมพื้น” หรือ “เรือนสามหลังร่วมพื้น” แต่ละเรือนมีโครงสร้าง (เสาและรอด) เฉพาะแยกออกจากกัน โดยวางตัวเรือนแบบ “ขวางตะวัน” ทิศหัวนอนและเรือนประธานอยู่ทางตะวันออก เรือนประธานมีด้านยาวขนาด 3 หรือ 5 ช่วงเสา ในลักษณะเดียวกับเรือนพื้นถิ่นและเรือนประเพณีในภาคเหนือ โดยคงรูปแบบเป็นเรือนยกใต้ถุน หลังคาจั่ว มีจันทันตรง (ไม่โค้งแอ่นเหมือนเรือนภาคกลาง) มีชายคาปีกนกในด้านสกัด มีหลังคาคลุมชานและบันได เสาเรือนเป็นเสาต้นเดียวมีหน้าตัดแปดเหลี่ยมหรือสิบหกเหลี่ยม วางแปหัวเสาและข้อร้อย กับหัวเทียนที่ศูนย์กลางเสา รวมไปถึงแบบแผนการใช้พื้นที่ภายในเรือนที่สอดคล้องกับประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยวน

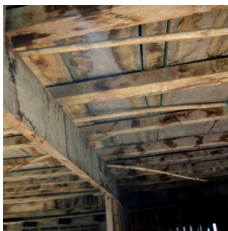
นอกจากนี้ ในเรือนบางหลังยังปรากฏองค์ประกอบและเทคนิคก่อสร้างเฉพาะตัว อาทิ บางเรือนมี “ฝาลับนาง” (ฝารือนซีกปลายทำยื่นจากเรือนนอนเลยเข้ามาส่วนเดิน สำหรับบังสายตาและบังลม) รวมถึงเทคนิคการใช้เสาดั้งที่วางบนรอดโดยมีเสาทอม่อรองรับ การใช้ฝาดำผ้าและมีजूกรุกันห้อง (แหวนบดเคี้ยว) ซึ่งเจาะเป็นช่องอากาศในส่วนของฝากันห้องนอน และลักษณะการวางตงแนวนอน ซึ่งล้วนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเรือนดั้งเดิมในภาคเหนือเช่นกัน

ลักษณะของฝาลับนางที่ยื่นเข้ามาส่วนเดิน

ข้อและแปหัวเสาสามกับหัวเทียนที่ศูนย์กลางเสา

การวางตงแนวนอนแบบดั้งเดิม

เสาดั้งวางบนรอดซึ่งมีเสาทอม่อรับ

ฝากันห้องแบบฝาดำผ้ามีजूกรุกันห้องเจาะเป็นช่องอากาศ (ถ่ายภาพโดย : ปรียานุช คำสนอง, 2558)

ภาพที่ 9 แสดงเทคนิคการก่อสร้างและลักษณะที่สืบทอดมาจากเรือนล้านนาดั้งเดิมซึ่งพบในเรือนกรณีศึกษา

การปรับเปลี่ยนรูปแบบ

วิถีชีวิตและบริบทแวดล้อมใหม่เป็นปัจจัยให้เกิดการปรับปรุงรูปแบบบางประการในเรือนยวนสี่คู่วัฒนศึกษาให้แตกต่างออกไปจากเรือนไทยวนดั้งเดิมในภาคเหนือ โดยการใช้ฝาปะกนหรือฝาประกอบเป็นแผ่นวางบนพริ้ง อันเป็นระบบฝาเรือนที่พบทั่วไปในเรือนภาคกลางและเรือนโคราช รวมไปถึงการใช้เสาดั้งคร่อมอยู่บนรอดโดยไม่มีเสาทอม่อรับ (ในลักษณะเดียวกับเรือนภาคกลางหรือเรือนโคราช) และพบการปรับวางตงเป็นแนวตั้ง (ในลักษณะเดียวกับโครงสร้างเรือนร่วมสมัย) แสดงให้เห็นว่าเรือนยวนสี่คู่วัฒนศึกษาเหล่านี้ปลูกสร้างและปรับปรุงในช่วงเวลาของ “การเปลี่ยนถ่ายเทคนิคการก่อสร้าง”

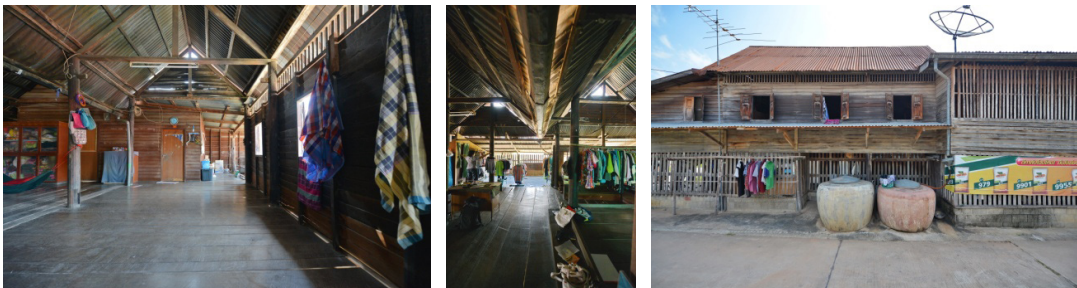

ภาพที่ 10 แสดง “ฝาปะกน” เป็นระบบแผ่นฝาประกอบวางบนพริ้ง ของเรือนกรณีศึกษาที่ 4
ที่มา: รุ่งกิจ เจริญวัฒน์, 2557

เรือนยวนสีคิ้วยังปรับปรุงรูปแบบบางประการให้สอดคล้องกับสภาพอากาศของจังหวัดนครราชสีมาที่มีอากาศร้อนอบอ้าวมากกว่าทางภาคเหนือ การสร้างสภาวะสบายในการอยู่อาศัยจึงต้องการระบายอากาศเพื่อถ่ายเทความร้อนเป็นหลัก โดยพบว่าเรือนยวนสีคิ้วทุกหลังมีการยกใต้ถุนสูงพ้นหัว ส่วนฝาเรือนมีความโปร่งหรือเปิดช่องให้เกิดการถ่ายเทอากาศมากยิ่งขึ้น ควบคู่กับการเปิดช่องแสงหรือช่องระบายอากาศในส่วนหน้าจั่ว (หน้าจั่วของเรือนพื้นถิ่นในภาคเหนือส่วนใหญ่จะปิดทึบเพื่อป้องกันลมหนาว) ส่งผลให้พื้นที่ภายในของเรือนยวนสีคิ้วมีการถ่ายเทอากาศได้ดีและมีได้มืดที่บดบังเช่นเรือนพื้นถิ่นทั่วไปในภาคเหนือ

ภาพที่ 11 ช่องระบายอากาศที่หน้าจั่วเรือนกรณีศึกษาที่ 2 มีลักษณะคล้าย “รัศมีดวงอาทิตย์” บ้างก็ว่า “นกยูงลำแพน”

ภาพที่ 12 ภายในเรือนกรณีศึกษาที่ 4 สามารถถ่ายเทอากาศและรับแสงธรรมชาติได้ดีด้วยช่องเปิดส่วนหน้าจั่วและฝาเรือน
ที่มา: รุ่งกิจ เจริญวัฒน์, 2557

เอกลักษณ์โดดเด่นของเรือนยวนสี่คั่วคือการใช้บันลุ่มแบบตัวเหงาซึ่งแตกต่างจากบันลุ่มทั่วไปในเรือนภาคเหนือ ทว่า ชาวยวนสี่คั่วยังคงเรียกส่วนบันลุ่มว่า “กาแล” รวมถึงมีการพัฒนารูปแบบ “ควั่น” เป็นพื้นที่เก็บของในส่วนใต้ชายคาของเรือน โดยการวางแผ่นไม้กระดานพาดบนคั่ว ลักษณะเป็นหิ้งสำหรับเก็บของอยู่ในส่วนใต้ชายคายาวตลอดแนว ซึ่งแตกต่างจากควั่นในเรือนภาคเหนือ (ที่เป็นโครงไม้จริงหรือไม้ไผ่วางขัดกันเป็นตะแกรง หรือวางแผ่นกระดานเรียงชิด คล้ายโครงผ้าเปดานติดตั้งอยู่เหนือศีรษะในระดับข้อและแปหัวเสา) หากแต่มีประโยชน์ใช้สอยเป็นที่เก็บของเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ประชากรในชุมชนกรณีศึกษา พบว่าในอดีตเคยพบการใช้ควั่นลักษณะเดียวกับเรือนภาคเหนือร่วมด้วย

ภาพที่ 13 แสดง “บันลุ่มแบบตัวเหงา” ภาพที่ 14 แสดง “ควั่น” มุมมองภายใน (ซ้าย) และภายนอกเรือน (ขวา)

สภาพภูมิอากาศของจังหวัดนครราชสีมาช่วยเกื้อหนุนต่อการใช้รูปแบบดั้งเดิม

ถึงแม้ว่ารูปแบบและแบบแผนการใช้สอยพื้นที่ของเรือนยวนสี่คั่วจะก่อรูปภายใต้อิทธิพลความเชื่อและจารีตวัฒนธรรมไทยวนเป็นหลัก ทว่า สภาพภูมิอากาศของจังหวัดนครราชสีมาซึ่งถือเป็นถิ่นฐานใหม่ของชาวไทยวนเหล่านี้ ยังสอดคล้องต่อการเกิดสภาวะสบายเชิงอุณหภูมิ (Thermal Comfort) ภายในเรือน อันเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการรักษาแบบแผนดั้งเดิมบางประการเอาไว้ เมื่อพิจารณาจากสภาพดินฟ้าอากาศของอำเภอสี่คั่ว¹ พบว่ามีความสอดคล้องกับการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในและการหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือโดยตรง เนื่องจากจังหวัดนครราชสีมามีอากาศร้อนและแดดจ้ากว่าทางภาคเหนือ จึงต้องการหลีกเลี่ยงแสงแดดควบคู่กับการถ่ายเทอากาศเพื่อให้เอื้อต่อการสร้างสภาวะสบายเชิงอุณหภูมิ ซึ่งการปรับหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือทำให้เกิดร่มเงากับส่วนหน้าเรือนและลานหน้าบ้านในช่วงเวลากลางวัน ในส่วนเดินซึ่งเป็นพื้นที่ใช้งานนอกประสาธต์จึงไม่โดนแดดโดยตรง และห้องนอนหลัก (ในเรือน) ยังสามารถได้รับลมประจำถิ่นที่พัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ในช่วงฤดูร้อน ด้านหน้าจั่วของเรือนซึ่งหันไปทางทิศเหนือ-ใต้ยังสามารถรับลมประจำถิ่นและมีการถ่ายเทอากาศได้ดี นอกจากนี้ การหันหน้าเรือนที่มีพื้นที่เปิดมากกว่าด้านอื่นไปทางเหนือยังช่วยป้องกันฝนสาดจากทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ และลดความเสียหายจากพายุฤดูร้อนที่มักเกิดขึ้นในท้องที่ดังกล่าว ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะพัดมาจากทางทิศใต้และตะวันตกเฉียงใต้

¹ ชุมชนยวนสี่คั่วตั้งอยู่เส้นรุ้ง (latitude) ที่ 14.88 องศาเหนือ ซึ่งในรอบปีดวงอาทิตย์จะโคจรอ้อมได้เป็นหลัก โดยโคจรค่อนไปทางใต้เป็นเวลาเก้าเดือน ในช่วงต้นเดือนสิงหาคมถึงปลายเดือนเมษายน และโคจรค่อนไปทางเหนือราวสามเดือน ในช่วงต้นเดือนพฤษภาคมถึงปลายเดือนกรกฎาคม (สรุปจาก แผนผังการโคจรของดวงอาทิตย์ ; Sun Chart ที่ 14.88 องศาเหนือ) จังหวัดนครราชสีมาจัดอยู่ในเขตภูมิอากาศแบบมรสุมในเขตร้อนที่มีฤดูฝนสลับฤดูแล้ง (Tropical Monsoon Climate with Rainy and Dry Season) โดยได้รับลมทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงฤดูหนาว รับลมทางทิศตะวันตกสลับกับทิศตะวันตกเฉียงใต้ในฤดูร้อนและฝน (สรุปจาก ข้อมูลภูมิอากาศเฉลี่ยรอบ 30 ปี ของจังหวัดนครราชสีมา, กรมอุตุนิยมวิทยา)

ถึงแม้ว่าเรือนยวนสี่คิ้วจะวางแนวลำหลังคาของเรือนแต่ละหลังตั้งฉากกับแนวโคจรของดวงอาทิตย์ (ทางช้างเรียกว่า “เรือนขวางตะวัน”) ซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทว่า การวางเรือนลักษณะนี้สามารถรับลมประจำถิ่นและถ่ายเทอากาศผ่านทางหน้าต่างได้ดี เนื่องจากลมประจำถิ่นของจังหวัดนครราชสีมาพัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ในฤดูร้อน โดยกลุ่มเรือนยวนสี่คิ้วที่ประกอบด้วยเรือนอย่างน้อยสองหลังหรือสองจั่วนั้น มักมีสัดส่วนด้านยาวและด้านสกัดไม่ต่างกันมากนัก เรือนที่ปลูกสร้างเป็นเรือนสามจั่วหรือเมื่อต่อเติมเรือนสองจั่วให้เป็นเรือนสามจั่ว จึงมีสัดส่วนโดยรวมเป็น “กลุ่มเรือนที่มีสัดส่วนความยาวตามตะวัน” (มีด้านแคบของกลุ่มอาคารในทิศตะวันออก-ตะวันตก เพื่อให้พื้นที่ส่วนใหญ่ของกลุ่มเรือนเหล่านี้หลีกเลี่ยงการสัมผัสรังสีโดยตรงจากอาทิตย์ที่มีมุมต่ำในช่วงเช้าและบ่าย และมีด้านยาวของกลุ่มเรือนตั้งฉากกับแนวทิศเหนือ-ใต้ สำหรับรับลมประจำถิ่นและถ่ายเทอากาศผ่านทางหน้าต่าง) ซึ่งสอดคล้องกับการโคจรของดวงอาทิตย์และเอื้อต่อการสร้างสภาวะสบายเชิงอุณหภูมิ (Thermal Comfort) ภายในเรือนได้ตามสมควร

สรุป

เรือนยวนสี่คิ้วมีลักษณะสำคัญร่วมกับเรือนพื้นถิ่นในภาคเหนือและมีแบบแผนการใช้พื้นที่ภายในสอดคล้องกับประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยวน เป็นสัมภาระทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในเรือนพักอาศัย อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตของชาวยวนสี่คิ้วภายใต้บริบทแวดล้อมใหม่ ยังขับเคลื่อนให้เกิดการปรับปรุงการใช้สอยภายในเรือน รวมถึงพัฒนารูปแบบและเทคนิคก่อสร้างบางประการ จนมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น กล่าวคือ เรือนยวนสี่คิ้วให้ความสำคัญกับพื้นที่ชานโล่งซึ่งมักถูกใช้ในกิจกรรมล่าลองควบคู่กับส่วนเดิน และมีจำนวนหนึ่งห้องนอนเป็นมาตรฐาน โดยนิยมใช้ไม้มะค่าเป็นวัสดุหลัก (มีเนื้อแข็งกว่าไม้สัก) จึงเอื้อต่อเทคนิคก่อสร้างบางประการที่ก้าวหน้ากว่าเรือนไทยวนดั้งเดิม (เช่น การวางเสาดั้งคร่อมบนรอดโดยไม่ใช้เสาต่อม่อรับ ซึ่งได้รับอิทธิพลเชิงช่างจากเรือนภาคกลางหรือเรือนโคราช) มีความประณีตในการเหลาตกแต่งเสาดั้ง ใช้ฝาปะกนหรือฝาแผ่นไม้ประกอบโดยใช้ระบบพริ้งรับฝาเรือน มีการปรับใช้ชั้นลมแบบตัวเหงาซึ่งเรียกส่วนนี้ว่า “กาแล” และเปิดช่องแสงหรือช่องระบายอากาศในส่วนหน้าต่างซึ่งมีลักษณะคล้ายรัศมีดวงอาทิตย์หรือนกยูงลำแพน รวมถึงการปรับเปลี่ยนส่วนคันทับไปอยู่ใต้ชายคาเรือน

สรุปว่า เรือนพักอาศัยพื้นถิ่นของชาวยวนสี่คิ้วที่มีอายุระหว่าง 80 - 100 ปี ยังแสดงร่องรอยความสัมพันธ์กับเรือนไทยวนหรือเรือนพื้นถิ่นในภาคเหนือ พร้อมกันนี้ ยังสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างภายใต้บริบทแวดล้อมใหม่นอกเขตวัฒนธรรมล้านนาดั้งเดิม

เอกสารอ้างอิง

กองพุทธสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2552. “วัดฝั่ลื้อม”. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 4.

กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

ไกรศรี นิมมานเหมินท์. 2521. “เรือนแบบล้านนาไทย”. ใน เสนอ นิลเดช (บรรณาธิการ). ศิลปล้านนาไทย หนังสือ

ที่ระลึกในงานฌาปนกิจ นายจรงรัก พงศ์พิพัฒน์ และ นางทิพย์ พงศ์พิพัฒน์ ณ วัดเทพศิรินทราวาส

กรุงเทพมหานคร วันที่ 26 มีนาคม 2521. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

คมกริช โกศล. 2554. การใช้พื้นที่ภายใน สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นบ้านไท-ยวน : กรณีศึกษา จ.สระบุรี. วิทยานิพนธ์

ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬ.

- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2556. “เรื่องที่ 1 สภาพแวดล้อมกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในประเทศไทย”. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 18. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
- เฉลียว ปิยะชน. 2537. เรือนกาแล. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฐาปณีย์ เครือระยา. 2554. เรือนล้านนากับวิถีชีวิต. เชียงใหม่: นันทกานต์ กราฟฟิก การพิมพ์
- ทิพารวงศ์ (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. 2526. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2557. “อาคารพักอาศัยลานนา”. คติความเชื่อในงานสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: ทริบเพิ้ลกรุ๊ป.
- ลัดดา ปานุทัย, ลอทอง อัมรินทร์รัตน์ และ สอนง โกศัย. 2526. วัฒนธรรมพื้นบ้านสี่คว จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สมคิด จิระทัศนกุล. 2543. “เรือนล้านนา”. ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย (เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ วันที่ 22-23 มิถุนายน 2543). พิมพ์ครั้งที่ 2 (2544). กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุรมน บุญเดิม และสนธิ เมนะรัตน์. 2523. ปริศนาคำทายเพลงกล่อมเด็กและพระยายอยของชาวยวนสี่คว. รายงานการศึกษาค้นคว้าระดับปริญญาตรี วิชาเอกภาษาไทย: วิทยาลัยครุนครราชสีมา.
- อนุวิทย์ เจริญศุกุล และ วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2539. เรือนล้านนาไทย และประเพณีการปลูกเรือน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์
- อนุวิทย์ เจริญศุกุล. 2553. “เรือนล้านนาหมู่บ้านสแห่งและเรือนนายอ่อน”. ภูมิปัญญาชาวบ้าน..
- สู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์
- อรศิริ ปาณินท์. 2539. บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- อัน นิมมานเหมินท์. 2521. “เรือนไทยแบบดั้งเดิม”. ใน เสนอ นิลเดช (บรรณาธิการ). ศิลปล้านนาไทย หนังสือที่ระลึกในงานฌาปนกิจ นายจรงรัก พงศ์พิพัฒน์ และ นางทิพย์ พงศ์พิพัฒน์ ณ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันที่ 26 มีนาคม 2521. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- Aymonier, Étienne. (Translated by Walter E.J. Tjips). 2000. *Isan Travels: Northeast Thailand's Economy in 1883-1884*. Bangkok: White Lotus. [Originally published as *Voyage dans le Laos*, Tome Deuxieme 1897, Paris: Ernest Leroux.]

สัมภาษณ์

พระครูวิสุทธิสีกาวิวัฒน์ (เมธาวิวัฒน์ ฐิติโก) เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม อ.เสาให้ จ.สระบุรี วันที่ 17 มีนาคม 2559

นางชลธิชา พลอยเพชร (อายุ 55 ปี) เลขที่ 48 หมู่ 2 ชุมชนบ้านใต้ เทศบาลเมืองสี่คว อ.สี่คว จ.นครราชสีมา วันที่ 19 ตุลาคม 2557

นางสมใจ มกรพงศ์ (อายุ 74 ปี) เลขที่ 177 หมู่ 9 ชุมชนบ้านกลาง เทศบาลเมืองสี่คิ้ว อ.สี่คิ้ว จ.นครราชสีมา วันที่
20 ตุลาคม 2557

นางสุดา เอกะสิงห์ (อายุ 54 ปี) เลขที่ 180 หมู่ 9 ชุมชนบ้านกลาง เทศบาลเมืองสี่คิ้ว อ.สี่คิ้ว จ.นครราชสีมา
วันที่ 20 ตุลาคม 2557

นางไฉ่ คำสูงเนิน (อายุ 79 ปี) เลขที่ 89 หมู่ 4 ชุมชนบ้านเหนือ ถนนเทศบาล 6 ซอย 4 อ.สี่คิ้ว จ.นครราชสีมา
วันที่ 19 ตุลาคม 2557